

Gönderim Tarihi: 26.11.2024

Kabul Tarihi: 10.02.2025

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE YAŞANAN EKONOMİK PROBLEMLERİN TOPLUMSAL ETKİLERİ

Social Effects of Economic Problems during the National Struggle Period

Muhammet YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Türkiye Cumhuriyeti Tarih Anabilim Dalı
muhammet.yildiz@erdogan.edu.tr
ORCID ID:0000-0002-1340-0818
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Türk tarihinin önemli kırılma noktalarından biri olan Millî Mücadele dönemi, yalnızca askerî, siyasî ve diplomatik boyutlarıyla değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yönleriyle de çok yönlü olarak incelenmesi gereken özel bir süreçtir. Genel olarak 1919-1922 yılları arasında cereyan eden bu dönem, savaşın doğrudan ya da dolaylı olarak şekillendirdiği bütün toplumsal faaliyetleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, Millî Mücadele'nin yalnızca cephe hattında değil, aynı zamanda Anadolu halkının gündelik yaşamında da derin izler bıraktığı görülmektedir. Özellikle sosyoekonomik sorunların yoğun şekilde hissedildiği Anadolu coğrafyasında, savaşın halk üzerindeki etkileri önemli bir araştırma sahası oluşturmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu etkiler çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmakta ve Millî Mücadele sürecinde yaşanan ekonomik sıkıntıların toplumsal yansımaları incelenmektedir. Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi sonrasında I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesiyle başlayan iktisadi çöküş, Millî Mücadele boyunca devam eden yapısal krizlerle birlikte değerlendirilmektedir. Ayrıca, savaşın yol açtığı ekonomik buhranın etkisiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükûmeti'nin uygulamaya koyduğu ekonomik politikalar ve bu politikaların halk nezdinde nasıl karşılık bulduğu da araştırmanın temel inceleme alanları arasındadır. Bu kapsamda, Millî Mücadele'nin sadece siyasî bağımsızlık mücadelesi olmanın ötesine geçerek, aynı zamanda bir toplumsal direniş ve dayanışma süreci olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Ekonomi, Toplum.

Abstract

The period of the National Struggle, which is one of the important turning points in Turkish history, is a special process that should be analyzed not only in terms of its military, political and diplomatic dimensions, but also in terms of its social and economic aspects. This period, which generally took place between 1919 and 1922, encompasses all social activities that were directly or indirectly shaped by the war. In this context, it is seen that the War of Independence left deep traces not only on the frontlines but also in the daily lives of the Anatolian people. Especially in Anatolia, where socioeconomic problems are felt intensely, the effects of the war on the people constitute an important field of research. In this study, these effects are examined with a multidimensional approach and the social reflections of the economic difficulties experienced during the National Struggle are analyzed. The economic collapse that began with the withdrawal of the Ottoman Empire from World War I after the Armistice of Mondros is evaluated together with the structural crises that continued throughout the War of Independence. In addition, the economic policies implemented by the Government of the Grand National Assembly of Turkey (TBMM) in

response to the economic depression caused by the war and how these policies were received by the public are also among the main areas of investigation. In this context, it is emphasized that the National Struggle was not only a struggle for political independence, but also a process of social resistance and solidarity.

Keywords: *National Struggle, Economy, Society.*

1. GİRİŞ

Millî Mücadele dönemi, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi verdiği, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik sistemin etkilendiği bir süreçtir. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919'da başlayan ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması'na kadar devam eden bu topyekûn mücadele, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkmasının ardından, Anadolu topraklarında işgalci güçlere karşı verilen bir direnişin ifadesidir. Ancak Millî Mücadele'nin sadece askeri değil sosyal, kültürel ve ekonomik bir boyutu da bulunmaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında, bu dönemin Türk milleti için, savaşın ve işgalin yarattığı büyük yıkımın, sosyal yapıyı derinden sarsan ve bireysel yaşamı zorlaştıran birçok olumsuz sonucu olmuştur. Yaşanan ekonomik problemler, yalnızca savaşın finansmanı ve lojistiği ile sınırlı kalmayıp, halkın günlük yaşamını doğrudan etkileyecek kadar geniş çaplı bir kriz ortamını da beraberinde getirmiştir. Türk Hükûmeti'nin aldığı önlemlere rağmen harbin toplumsal etkileri hissedilir derecede olmuştur (Hayta ve Belenli, 2016, s. 279-280).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılımı, büyük bir ekonomik yıkım yaratmış ve ülkenin kaynaklarını tükenme noktasına getirmiştir. Savaşın sona ermesinin ardından yaşanan işgaller, kriz ortamını daha da derinleştirmiştir. İstanbul'un işgali, Osmanlı Hükûmeti'nin denetimindeki ekonominin büyük ölçüde çökmesine yol açmış, Anadolu'daki köyler ve kasabalar, savaşın yıkıcı etkileriyle baş başa kalmıştır. İşgal altındaki bölgelerde yaşayanlar, temel ihtiyaç maddelerine ulaşmakta ciddi sıkıntılar çekmiş, gıda fiyatları fahiş oranlarda artmıştır. Üretim ve ticaret büyük ölçüde durmuş, var olan tarımsal üretim neredeyse tamamen tahrip olmuştur (Müderrişoğlu, 1974, s. 88). Bu durum, halkın günlük yaşamını doğrudan etkileyerek, temel gıda maddelerinin temininde sıkıntılara yol açmış ve yaşam standardını ciddi şekilde düşürmüştür. Anadolu'da yetersiz gıda ve malzeme temini nedeniyle sağlık sorunları başladığı gibi kıtlık ve açlık nedeniyle hastalıklar hızla yayılmıştır. Verem başta olmak üzere birçok hastalık, İstanbul ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ciddi kayıplara sebep olmuştur. Ayrıca, işgalci güçlerin uyguladığı iktisadi faaliyetler, yoksulluğun artmasına neden olmuş ve sosyal huzursuzluğa yol açmıştır (Afyoncu, 2009, s. 64-66; Sakallı, 1997, s. 17).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ekonomik yapısının iyice zayıflaması, Millî Mücadele sürecindeki ekonomik zorlukları daha da derinleştirmiştir. Bu dönemde, sanayi ve ticaretin hemen hemen tüm alanları İtilaf Devletleri'nin denetimine geçmiş ve yerel üretim büyük ölçüde durmuştur. Özellikle tarım, ekonominin en temel gücü olduğu halde, yaşanan işgaller nedeniyle bu alandaki üretim büyük oranda düşmüş, köylü arazide çalışamaz hale gelmiştir. Geçim kaynaklarının yok olmasını beraberinde getiren bu durum, tarımsal ürünlerin azalmasına ve kıtlık nedeniyle büyük bir göç dalgasına yol açmıştır. Bunun yanında, büyük oranda tahrip olmasına rağmen, ulaşım ağlarının İtilaf Devletleri'nin eline geçmesi, gıda ve diğer temel ihtiyaçların Anadolu'nun iç bölgelerine ulaşmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Özellikle demiryollarındaki işgal kuvvetleri denetimi hem iç ticareti hem de savaş için gerekli malzeme taşımacılığını büyük ölçüde engellemiştir (Ezer, 2017, s. 436). Nitekim halkın yaşam meşguliyeti, sürekli bir kıtlık ve tedarik sorunu ile şekillenmiş, günlük alışverişler bile büyük bir mücadele seyrine dönüşmüştür. Ayrıca köylerde yaşanan ekonomik problemler, sosyal eşitsizliklerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur (Arsoy, 2019, s. 68-70; Barkan, 1980, s. 128-129).

Millî Mücadele'nin ekonomik sorunları, savaşın doğrudan yıkıcı etkilerinden kaynaklanmamış, Osmanlı Devleti'nin son döneminde uygulanan borçlanma politikaları ve I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan idari boşlukla birlikte gelişmiştir. *Millî Mücadele Döneminde Yaşanan Ekonomik Problemlerin Toplumsal Etkileri* isimli bu çalışmada, ifade edilen süreçte, mütareke döneminden gelen ekonomik göstergelerin Millî Mücadele'ye yansımaları ve bu süreçte Anadolu'da devam eden savaşın, halkın günlük yaşamı başta olmak üzere genel toplumsal etkileri incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi seyrinde, doküman analizi ve literatür taraması yapılarak, ortaya konan verilerin arşiv belgeleriyle mukayese edildiği bu çalışmada, konuyla alakalı spesifik detaylar ele alınmıştır. Özellikle Millî Mücadele dönemi basınında çıkan bazı ekonomi haberleri değerlendirilerek araştırma-inceleme eserlerle karşılaştırılmış, çıkan verilerin ise sağlaması yapılarak metin içinde işlenmiştir. Buna ek olarak o dönem mücadeleyi yürüten siyasi irade olarak Ankara Hükûmeti'nin iktisadi uygulamaları ve bu uygulamaların yansımalarına değinilmiştir.

2. MÜTAREKE SÜRECİNDE TÜRK EKONOMİSİ

I. Dünya Savaşı sonucunda 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'yle Osmanlı Devleti savaştan çekilmiş ve mağlubiyeti resmen kabul etmiştir. Bu mütareke, askeri olmakla beraber ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan Osmanlı Devleti'ni derinden etkilemiştir. İşgallerin başlaması ve

savaşın ağır tablosu, ülke ekonomisini zayıflatmış, halkın yaşam standartlarını ise büyük ölçüde düşürmüştür. Türk ekonomisinin genel durumu, savaşın yıkıcı etkileri, işgallerin getirdiği kısıtlamalar, tarımda yaşanan gerileme ve sanayinin büyük ölçüde tahrip olması gibi bir dizi faktörle şekillenmiş; esasında Osmanlı ekonomisinin toparlanmasını imkânsız hale getirmiştir. Dolayısıyla bu durum karşısında, Türk ekonomisinin güçlenmesi için yeni ve önemli adımlar atmak gerekmiştir. (Öksüz, 2016, s. 198-200).

Savaşın sona ermesinin ardından Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı, derin bir krize sürüklenmiştir. İtilaf Devletleri'nin işgal ettiği topraklar, Osmanlı ekonomisinin temellerini doğrudan sarsmış ve bu toprakların büyük bir kısmı askeri ve ticari faaliyetlerden yoksun kalmıştır. Anadolu'nun pek çok bölgesi, savaşın tahribatı ve işgaller nedeniyle ekonomik faaliyetlerin durduğu bir döneme girmiştir. Bunun sonucunda, yerel üretim büyük oranda zayıflamış, gıda tedarikinde ciddi sıkıntılar baş göstermiştir (Çavdar, 2001, s. 28-30). Osmanlı Hükûmeti'nin son yıllarında yaşadığı iktisadi sorunlar, savaştan sonra daha da derinleşmiştir. Para biriminin hızla değer kaybetmesi, enflasyon oranlarının aşırı yükselmesi, ekonomik istikrarsızlığın belirgin göstergeleri haline gelmiştir. Özellikle kâğıt paranın hızla değer kaybetmesi, halkın alım gücünü büyük ölçüde zayıflatmış, temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarında büyük artışlar yaşatmıştır (Aydın, 2010, s. 442-451). Bu durum, Osmanlı ekonomisinin temel dayanağı olan tarımsal üretimin, büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur (Eldem, 1994, s. 130-148). Tarım alanlarındaki tahribat ve işgaller, gıda üretimini ciddi biçimde etkilemiş, temel gıda maddelerine erişim zorlaşmıştır. Neredeyse yok denecek kadar sınırlı olan sanayi sektörü de bu dönemde büyük zararlar görmüştür. Osmanlı Devleti, savaşın yıkıcı etkilerinin yanı sıra sanayi altyapısını yeterince geliştirememiştir. İşgallerin ardından ise sanayi tesislerinin büyük çoğunluğunun tahrip olması, üretim kapasitesinin önemli ölçüde azalmasına sebep olmuştur. Bu durum, yerli üretimin zayıflamasına ve dışa bağımlılığın artmasına yol açmıştır. Türk ekonomisinin bağımsızlık kazanması önündeki en büyük engel haline gelen bu tahribat, özellikle Cumhuriyet'in kurulmasının ardından sanayileşme sürecini etkileyen önemli bir faktör olmuştur (Müderrişoğlu, 1974, s. 87-88). Ayrıca dış borçlar, ülke için bir başka önemli ekonomik sorun teşkil etmiştir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren artan dış borç yükü, ekonomiyi dışa bağımlı hale getirmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı'nın başında Osmanlı Devleti'nin tek taraflı kaldırdığı kapitülasyonlar, alınan başarısızlık sonrası müttefik devletler tarafından tekrar faaliyete geçirilmiş ve yeni ödeme planları tertip edilmiştir. Borçların ödenmesi için uygulanan sıkı maliye politikaları da İtilaf Devletleri'nin denetimine girmiştir. Bu durum, yerel ekonomilerin daralmasına, üretimin azalmasına ve halkın yaşam

koşullarının daha da kötüleşmesine yol açmıştır. Dış borçların artışı, ekonomik bağımsızlık üzerinde büyük bir engel oluşturmuş, Osmanlı yönetiminin halkın ihtiyaçlarını tedarik etmekte karşılaştığı en önemli engellerden biri haline gelmiştir (Karataşer, 2013, s. 97-114).

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği ortam, mütareke akabinde yaşanan müdahaleler, siyasi ve ekonomik baskılar, zaten problemlili olan Türk ekonomisinin aşırı zayıflamasına neden olmuştur. İşgallerin etkisiyle serbest ticaretin önü kapanmış, Osmanlı ekonomisi dışa bağımlı hale gelmiştir. İtilaf Devletleri, Osmanlı topraklarında kurdukları yönetimlerle yerel üretim üzerinde büyük bir denetim sağlamış ve birçok temel gereksinin kaynağını ellerinde tutmuşlardır. Özellikle İstanbul ve çevresi, İtilaf Devletleri tarafından kontrol altına alınmış ve dış ticaretin büyük bölümü, bu devletler aracılığıyla yapılmıştır. Yaşanan gelişmeler, Osmanlı ekonomisinin dışa bağımlılığını artırdığı gibi yerel üretim ve ticaretin engellenmesi, halkın temel ihtiyaçlarını karşılamada ciddi zorluklar yaratmıştır. Sonuç olarak bu ekonomik tıkanıklıklar yaşam kalitesini düşürmüş ve toplumsal huzursuzlukları derinleştirmiştir (Eldem, 1973, s. 3-20).

3. MİLLÎ MÜCADELEDE ANADOLU'NUN DURUMU

Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin başlangıcı olarak tanımlanan Millî Mücadele, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla başlamıştır. Bu tarih, sadece askeri bir direnişin değil, aynı zamanda halkın özgürlük mücadelesinin de simgesi olmuştur. Mücadele, vatanın bütünlüğünü savunmak için verilen bir direnişin ötesinde, Osmanlı Devleti'nin etkinliğini yitirmesi sonucunda, Anadolu'nun sosyoekonomik yapısının yeniden şekillendirilmeye başlandığı önemli bir dönüm noktasıdır. I. Dünya Savaşı akabinde, Osmanlı Devleti büyük bir askeri ve ekonomik mağlubiyet yaşamış, savaşın sonunda imzalanan Mondros ateşkesi ile ülke işgallere uğramıştır. Bu durum halkın günlük yaşamını doğrudan etkileyerek, ciddi bir ekonomik buhran ve siyasi belirsizlik yaratmıştır. Yaşam standartları hızla düşerken, halkın Millî Mücadele'ye katılımını etkileyen faktörlerden biri de bu zorlu sosyoekonomik koşullar olmuştur (Barkan, 1980, s. 28-30).

1919 yılı itibarıyla Anadolu'nun sosyoekonomik yapısı, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanan savaş ve işgal izlerini taşımaktadır. I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için yıkıcı sonuçlar doğurmuş ve ülkenin mali kaynaklarını tükenme noktasına getirmiştir. Mondros ateşkesinin ardından, işgallerin etkisiyle Anadolu'nun önemli bölgeleri yabancı güçler tarafından denetim altına alınmıştır. İşgaller hem sanayi hem de tarım alanında büyük bir krize sebep olmuş, üretim neredeyse durma noktasına gelmiştir. Köyde

yaşayanlar, topraklarını işleyebilmek için gerekli malzeme ve araçlardan mahrum kalmışlardır. İsteddiği ürünleri yetiştiremeyenler, geçim sıkıntısı çekmiş, gıda temini zorlaşmış, bu durum halk arasında açlık ve yoksulluk sorunlarını beraberinde getirmiştir. İtilaf Devletleri'ne mensup kuvvetler, belli ürünlere el koyarken, halkın üretim faaliyetlerini kısıtlamış, yerel yönetimlerin ve tüccarların bağımsız hareket etmelerini engellemişlerdir. Tarımda yaşanan ticari faaliyetleri etkileyen bu durum, halkın alım gücünü zayıflatmıştır. Bu vesileyle köylüler topraklarını işleyebilmek için gerekli olan araç ve gereçlerden yoksun kalmışlardır. Bu süreç akabinde başlayan ekonomik buhran ve gıda temini konusunda yaşanan problemler, beslenme sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Büyük oranda tarım ve hayvancılıkla geçinen Anadolu nüfusu, oluşan bu kriz sarmalında kalmıştır (Doğramacıoğlu, 2018, s. 403-409). Yaşanan sıkıntılar birçok bölgede sosyal bozulmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle güçlü nüfuzu olan kişilerin savaş döneminde yaptığı borçlandırma faaliyetleriyle halk, faiz sarmalından kurtaramamış ve Erdal İnce'nin eserinde "ağa" ismiyle tarif ettiği bu şahıslara mahkûm olmuşlardır. Köylüyü yüksek faizle borçlandıran ve ödeyemediği takdirde karın tokluğuna çalıştıran bu yapı, Millî Mücadele döneminde taşrada yaşanan bozulmanın en önemli işaretlerinden biri olmuştur. Köyde gıda temini mecburiyetiyle çalışmak mecburiyetinde olanların zamanla şehre göç etmesi ve işsizlik oranlarının yükselmesi ise taşradan metropole uzanan yeni bir krizi doğurmuştur. Birbirine bağımlı bu sistemin neticesinde, toplumsal huzursuzluk ve ekonomik problemler belirgin bir şekilde çoğalmıştır. Millî Mücadele'nin başlarında yaşanan bu problemler, halkın millî harekete katılımını zorlaştırsa da millî bir devlet kurma meselesinin kavranması ve bu tablonun işgal güçleri-tefecî iş birliğinde olduğunun anlaşılmasıyla çözülmüştür (İnce, 2023, s. 108-115; Özgiray, 1989, s. 554).

I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan tablo, şehirler ve kırsal bölgeleri neredeyse aynı oranda etkilemiştir. Nitekim Taşrada yaşanan sosyoekonomik sıkıntılar ve üretim darlığı, Pazar oranındaki girdiyi zayıflatmış gibi, köylerden şehirlere taşınan ürünlerin miktarını da azaltmıştır. Birbirini besleyen bu sistem, sadece taşrada değil şehirlerde de gıda ve ticaret sorununa yol açmıştır. Millî Mücadele döneminde yaşanan muharebeler, harbin olduğu bölgelerdeki tarım faaliyetlerini sekteye uğratmış, halk toprağını büyük ölçüde ekemediği gibi hasat edilen yerlerden alınan ürünler de yakın yerlerde kullanılmıştır. Bu durum, İstanbul, İzmir ve Bursa gibi birçok büyükşehir ticaretini olumsuz etkilemiştir. Özellikle savaşın cereyan ettiği bölgelerdeki ulaşım altyapısının bozulması ve asayişsizliğin baş göstermesi ise meselenin daha derin bir hal almasına neden olmuştur (Yaman, 1993, s. 419-421). Ticaretle hayat bulan şehirlerde yaşanan söz konusu kriz

sonucunda, temel ihtiyaç maddelerinin temini zorlaşmıştır. Ayrıca sanayinin yok denecek kadar az olması ve işgallerin getirdiği üretim duraklamaları, şehir halkının iş bulmasını engellemiş ve işsizlik oranlarını artırmıştır. Bu süreç, şehirdeki sosyal yapıyı olumsuz yönde etkilediği gibi iş gücü piyasasında daralmalara sebep olmuş ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler daha da belirgin hale gelmiştir (Şahin ve Yılmaz, 2015, s. 25-27).

Belirtilen zorluklara rağmen, Millî Mücadele'nin başladığı dönemde Anadolu'da halk arasında büyük bir dayanışma ruhu gelişmiştir. Problemler karşısında Türk milleti, birbirine destek olarak ekonomik ve sosyal sıkıntıları aşmaya çalışmıştır. Özellikle bölgesel direniş örgütlerinin organizatörlüğünde, köylerde ve kasabalarda dayanışma ağları kurularak askeri mücadelenin gereksinimlerini karşılamak amacıyla kaynaklar bir araya getirilmiştir. Cemiyetler vasıtasıyla birlik ve beraberlik bilinci aşılanmış, halkın sosyal ve ekonomik her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için çaba gösterilmiştir. Bu dayanışma, yalnızca ekonomik değil, toplumsal bir güç birliği yaratmış ve halkın moralini yükseltmiştir (Avcıoğlu, 2013, s. 155-170). Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele'nin lider kadrosu, köylülerin yaşadığı ekonomik zorlukların aşılabilmesi için merkezi yönetim ile halk arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi kanaatinde hareket etmişlerdir. Yerel idarelerin halkla birlikte hareket etmesi, vatandaşların ekonomik direncini desteklemiş ve bağımsızlık mücadelesinin sürdürülebilirliğini sağlamıştır. En nihayetinde bu aşamada yaşananlar, Millî Mücadele'nin sadece askeri bir direniş değil, aynı zamanda halkın ekonomik ve sosyal açıdan birleşerek sürdürülen bir topyekûn hareket olduğunu kanıtlamıştır.

4. TEKALİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ'NİN ETKİLERİ

"Millî Yükümlülük" anlamına gelen Tekalif-i Millîye Emirleri, Millî Mücadele'nin en kritik kararlarından biri olmuştur. 5 Ağustos 1921'de başkumandanlık görevine gelen Mustafa Kemal Paşa, ilk olarak savaş ekonomisinin tanzim edilmesi gerektiğini düşünerek hareket etmiş ve Türk milletini ilan edilen bu zorunlu tedbirlerle mücadeleye dahil etmiştir. Mücadelenin devam ettiği yıllarda uygulanan Tekalif-i Millîye Emirleri, askeri zaferlerle birlikte, millî hareketin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla devlet tarafından alınan önlemler arasında değerli bir yer tutmuştur. Ancak bu önlemler, halkın ekonomik koşullarını büyük ölçüde etkilemiş ve yaşam koşullarını zorlaştırmıştır. Daha önce Balkan Savaşlarında uygulanan Tekalif-i Harbiye Emirleri'ne (Avcı, 1995, s. 222-224) benzer bir yapıda olan bu stratejinin ortaya konulmasında bir takım farklı sebepler de bulunmaktadır. TBMM Hükûmeti'nin finansal krizle baş etmeye çalışması, Anadolu'nun önemli üretim merkezleri olan Kütahya ve Eskişehir gibi bölgelerin

Yunanların eline geçmesi, bu sebeplerin en önemli nedenleri arasında sayılmaktadır. Nitekim bu kayıplar, sadece toprakların elden çıkması değil aynı zamanda önemli bir gelir getiren üretim sahalarının da kaybedilmesidir (Yıldız, 2024, s. 2007-2033). Dolayısıyla bu sebepler silsilesinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Tekalif-i Millîye Emirleri'yle milletin desteğini almaya çalışmıştır (Yıldız, 2023, s. 318-319).

Savaş ekonomisi, mücadelenin finansmanını sağlamak amacıyla ülkenin tüm ekonomik kaynaklarının seferber edilmesini zorunlu kılmıştır. Millî Mücadele'de, dış kaynaklardan yeterince faydalanamayan Türk Hükûmeti, mücadelenin gereksinimlerini karşılamak için yerli kaynaklara ve halkın ekonomik gücüne başvurmuştur. Bu minvalde Tekalif-i Millîye Emirleri, halktan mal ve hizmet alımlarını zorunlu hale getiren bir düzenleme olarak devreye girmiştir. Halkın sahip olduğu tarım ürünleri, hayvanlar, taşınabilir malzemeler ve hatta hizmetlerden belirli oranlarda alınması, halkın geçim kaynaklarını doğrudan etkilemiş ve ekonomik yükü büyük ölçüde artırmıştır (Yıldız, 2024, s. 213-214). Bu durum, özellikle köylü ve çiftçiler için büyük bir problem olduğu gibi onları zor bir sürece sokmuştur. Zaten kıtlık, savaşın getirdiği tahribat ve iç isyanlarla boğuşan halk, şimdi de devletin zorlayıcı yükümlülüklerle aldığı mal ve hizmetler nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmiştir. Ancak bu sıkıntılı süreçte Türk milleti, yaşadığı zorluklara rağmen fedakârlık yapmaktan çekinmemiştir. Zira olası problemlere karşı İstiklal Mahkemeleri'nin devreye alınmasına rağmen, halk elinden gelen bütün gayretle bu sürece dahil olmuş ve genel manada aksi bir durum oluşmasına fırsat verilmemiştir (Sürmeli, 1998, s. 118-130). Cemal Kutay'ın ifadesiyle "Tekâlif-i Millîye, fikir ve uygulama olarak, ülke ve millet olanaklarını en kısa zamanda derleyip toparlayarak tek hedef emrini vermektir" (Kutay, 1972, s. 248) anlamı doğrultusunda millet, yaklaşık on beş günlük kısa bir süre içerisinde Türk ordusunun bir aylık savaş stokunu tamamlamıştır.

Hükûmetin koyduğu iktisadi kanunlar ve Tekalif-i Millîye, her ne kadar halkın yaşam koşullarını olumsuz etkilese de süreç, iç cephede sıkıntı oluşturulabilecek bir duruma evrilmemiştir. Ancak milletin en çok zorlandığı durum, kendi yöresinde ağa veya eşraf diye tabir edilen kişilerin faiz uygulaması ve halkı borçlandırmasıdır. Bu, devletin koyduğu vergilerle daha da ağır bir hale dönüşmüş ve en amiyane tabirle; Anadolu halkı, ekonomik olarak tükenmiştir. Zira işgalcilere karşı mücadele eden Türk ordusunun ihtiyaçlarının karşılanması hususunda ortaya konan samimiyet, art niyetli ve bazı varlıklı insanların farklı uygulamalarıyla zedelenmiş olsa da genel manada bu zorlu sınav başarıyla geçilmiştir. Savaşlar nedeniyle vücut

azasından yoksun, vergiler nedeniyle bitkin ve faiz sarmalıyla neredeyse tükenmiş Türk milleti, Millî Mücadele’de uygulanan iktisadi tedbirlere uymakta ve millî yükümlülüklerini yerine getirmekten imtina etmemiştir (İnce, 2023, s. 115). Bu doğrultuda Tekalif-i Milliye Emirleri’nin uygulanması, sistematik bir şekilde yapılmıştır. Halktan toplanan %40 malzemenin bedeli bir mazbata karşılığında alınmış ve kaydedilmiştir. Sonrasında geri ödeme koşuluyla toplanan malzemeler bu şarta riayet edilerek resmî belge üzerinden tedarik edilmiştir. Yeni Türkiye’nin kurulmasıyla birlikte 1923-1929 yılları arasında yapılan ödemelerle bu süreç tamamlanmaya çalışılmış; neticede devlet, olağanüstü şartlar nedeniyle milletinden aldığı borcu geri ödemiştir (Tural, 1995, s. 535-559; Özdemir, 2000, s. 171-210).

Millî Mücadele sırasında uygulanan savaş ekonomisi ve Tekalif-i Milliye Emirleri, Türk milletinin ekonomik yapısını derinden etkilemiş ve halkın yaşam standartlarını önemli ölçüde düşürmüştür. Mal ve hizmetlerin yasal düzenlemelerle alınması, yüksek vergiler, artan enflasyon ve para değerinin hızla düşmesi gibi ekonomik sorunlar, günlük yaşamı zorlaştırmıştır. Ancak bu zorluklar, halkın ulusal bağımsızlık mücadelesine olan katılımında olumsuz bir netice oluşturmamış ve Türk milletinin direniş gücünü daha da sağlamlaştırmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğinde alınan bu radikal karar, ortada vuku bulan bir iktisadi çıkmaz neticesinde alınmıştır. Adeta siyasetin tükendiği yerde millî irade devreye girmiştir. Mücadelenin sürdürülebilirliği için alınan bu tedbirler, her ne kadar ekonomik açıdan ciddi sıkıntılara yol açsa da Türk milletinin ulusal bağımsızlık için gösterdiği fedakarlığa örnek teşkil etmiştir.

5. ANKARA PİYASASI

İstanbul’un İtilaf Devletleri tarafından 16 Mart 1920’de işgal edilmesiyle başlayan yönetim krizi, TBMM’nin 23 Nisan 1920’de Ankara’da açılmasıyla farklı bir döneme girmiştir. Esasında artık Millî Mücadele’nin merkezi Ankara olmuş ve ekonomik açıdan büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. İktisadi hayatın bu şehirdeki fonksiyonları savaşın getirdiği büyük zorluklar ve bunlara karşı uygulanan savaş ekonomisi politikalarıyla şekillenmiştir. 1920’den itibaren yeni bir anlayışa bürünen ekonomik buhran, ihtiyaçlar doğrultusunda piyasa ekonomisini değiştirmiş ve halkın günlük yaşamını sürdürebilmesi için önemli zorluklarla yüzleşilmiştir. Alptekin Müderrisoğlu Millî Mücadele’nin başlangıcında Ankara’nın sosyoekonomik durumunu ifade ederken, belirtilen bu zorlukların muhtevasını aktarmıştır. Nitekim etrafı bataklıklarla çevrili, dünyadan izole bu şehirde, İttihat ve Terakki Cemiyeti binasında açılan TBMM’nin, ihtiyaçlarının dahi karşılanmakta zorluk

çekildiğini ifade eden Müderrisoğlu, o dönemi yokluk süreci olarak özetlemiştir (Müderrisoğlu, 1974, s. 253-255).

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Ankara da çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla geçinen bir yapıya sahipken, savaşın başlamasıyla birlikte bu sektörler kesintiye uğramıştır. Temel ihtiyaçların, orduya ve cepheye gönderilmek üzere toplanmak mecburiyetinde olunması, şehirdeki mal kıtlıklarını daha da problemli bir hale sürüklemiştir. Tekalif-i Millîye Emirleri'nin devreye alınmasıyla tanzim edilmeye çalışılan bu süreç, halkın üzerine büyük bir ekonomik yük olmuştur (Kayıran, 1989, s. 639-664). Savaşın ihtiyaçlarını karşılamak için uygulanan bu emirler, üretim gücünü önemli ölçüde sınırlandırdığı gibi piyasadaki ürünlerin dağıtımını da zorlaştırmıştır. Köylüler, ellerindeki tarım ürünlerini ve hayvanların bir kısmını devretmek durumunda kalmış, bunun karşılığında çoğunlukla kâğıt para ile ödeme sistemi ise Türk kuruşunun hızla değer kaybetmesine yol açmıştır. Akabinde enflasyon yükselmiş ve Ankara piyasasında yaşanan kriz daha da derinleşmiştir. Halk, en temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bazen mal takasına yönelmiş, ancak yine de büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Türk parasının kıymetli madenler ve uluslararası para birimleri karşısında değer kaybetmesiyle birlikte, etkinliğini daha da arttıran bu iktisadi kriz, vatandaşın alım gücünü ciddi oranda düşürmüştür. Bu durum, Hakimiyet-i Millîye'nin 13 Ağustos 1920 tarihli nüshasında net bir şekilde görülmektedir. Nitekim o dönemde Emtia ve farklı ülkelerin para birimlerinin Türk kuruşuyla alım değerleri, meseleyi izah etmektedir. Bu minvalde elde edilen verilere göre altın 535-540, meci diye 58-59, sterlin 567-570, dolar 140-145, Mart 36-41, drahmi 230-233 ve Napolyon (Fransız Altını) 175-177 Türk kuruşu ile işlem görmektedir (Hâkimiyet-i Millîye, 13 Ağustos 1920 s. 2-3; Doğramacıoğlu, 2018, s. 403-406).

Öte yandan, para biriminin hızla değer kaybetmesi, Ankara'daki piyasa ekonomisinin temel dengesini bozmuş ve hükûmet, savaşı finanse edebilmek için ağır vergiler getirmiştir. Ancak bu durum hızla enflasyona yol açmış ve özellikle gıda ürünleri başta olmak üzere temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını yükseltmiştir. Bu bağlamda enflasyon, yalnızca bir ekonomik sorun olmanın ötesinde, halkın alım gücünü ciddi şekilde zayıflatan ve yaşam koşullarını zorlaştıran bir faktör haline gelmiştir. Halk, fiyatların hızla arttığı bu dönemde, temel gıda maddelerini ve hayatta kalabilmek için gerekli olan diğer ürünleri temin etmekte zorlanmıştır. Millî Mücadele döneminde yaşanan bu parasal sıkışıklık, savaş ekonomisi ve hayat pahalılığı cenderesi, halkın ekonomik refahını önemli ölçüde düşürmüştür (Arsoy, 2019, s. 76-83). Ayrıca piyasa düzeninin bozulmuş olması, karaborsa faaliyetlerinin hızla yayılmasına

yol açmıştır. Müdahale edilmesi gereken bu gayr-ı resmi anlayış, resmi ticaretin ve piyasanın yeterli malzeme sunamadığı bir ortamda, gıda ürünlerinden ilaçlara kadar pek çok malın satıldığı alanlar haline gelmiştir. Neticede mevcut düzen, fiyatların kontrolsüz bir şekilde yükselmesine, ürün kalitesinin düşmesine ve yerel halkın daha fazla mağdur olmasına neden olmuştur. Belirtilen hadiseler, Millî Mücadele'nin bütününde Ankara ve civarındaki şehirlerde yaşananların önemli bir göstergesi olarak kayda geçmiştir. Toplumsal eşitsizliğe neden olan bu düzen, zengin ile fakir arasındaki uçurumu daha belirgin hale getirirken, finans piyasasından aile ekonomisine ulaşan dengenin bozulmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle temel ihtiyaç maddelerinin Türk parası ile alım değerlerine bakıldığında piyasada yaşanan pahalılık daha net anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, 1921 yılında ortalama olarak koyun eti 100, zeytinyağı 120, sabun 110, tereyağı 200, küp şeker 110 ve pirincin 27.5 Türk kuruşu ile satıldığı bir ekonomide halkın gıda enflasyonu karşısında zorluk yaşadığı gerçeğini göstermektedir (Hâkimiyet-i Millîye, 25 Nisan 1921, s. 2; Yıldız, 2023, s. 309-310). Millî Mücadele döneminden yansıyan bu manzara, Anadolu'da devam eden başta savaş olmak üzere farklı sorunların vatandaşa olan ekonomik etkilerini ortaya çıkarmaktadır.

Millî Mücadele dönemi Ankara'sındaki iktisadi hayat, savaşın ekonomik gerekleri ve devletin aldığı tedbirlerle şekillenmiş, piyasa ekonomisi büyük ölçüde mal kıtlığı, yüksek enflasyon ve devletin zorunlu aldığı hizmetlerle belirlenmiştir. Halk, savaşın getirdiği bu ortamla başa çıkabilmek için büyük bir gayretin yanı sıra fedakarlıklar da yapmıştır. Ancak yaşanan süreçte, ekonomik eşitsizlikler artmış, piyasa düzeni bozulmuş ve halkın yaşam standartları ciddi şekilde düşmüştür. Bununla birlikte, tüm bu zorluklara rağmen, Ankara'da iktisadi hayatın devam edebilmesi, halkın ulusal bağımsızlık mücadelesine olan inancının ve desteğinin bir göstergesi olmuştur. Zira askeri olarak verilen gayretin yanında, ekonomik sıkıntılarla başa çıkmanın gözler önüne serildiği bu süreç, Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinin temel anlayışını oluşturmuştur.

6. TBMM HÜKÜMETİ'NİN ALDIĞI ÖNLEMLER

Savaş halinin getirdiği ekonomik buhran ve Yunan ordusunun Anadolu'da icra ettiği yıkıcı faaliyetler nedeniyle, halkın ciddi problemler yaşadığı aşikardır. Özellikle tarım ve hayvancılık sektörünün ciddi yara alması, vatandaşın ekonomik problemler yaşamasına sebep olmuştur. Türk ordusuna daha sağlam bir karşılık verebilmek adına birçok bölgede hem gıda takviyesi hem de yük taşıma amacıyla büyük baş hayvanların ve tarım ürünlerinin Yunanlar tarafından ele geçirilmesi, bu problemlerin daha da

büyümesine neden olmuştur. Talat Yalazan, bu konuyla alakalı yazmış olduğu eserinde Haymana ve Polatlı bölgelerinde olan sıkıntıları dile getirmiş, özellikle harbin geçtiği alanlarda, yaşanan problemleri belirtmeye çalışmıştır (Yalazan, 1994, s 6-8).

1919-1922 yılları arasında TBMM hem savaşın sürdürülebilirliğini sağlamak hem de halkın yaşam koşullarını iyileştirmek için çeşitli ekonomik tedbirler almıştır. Bu tedbirler, askeri ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olmasının yanında, vatandaşların günlük yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan ekonomik düzenlemeleri de içermektedir. Zira Milli Mücadele'nin ilk yıllarında, Anadolu'nun işgal edilmesinin ve savaşın getirdiği büyük tahribatın etkisiyle, ekonomik hayat büyük ölçüde daralmış, tarımsal üretim ve ticaret kesintiye uğramıştır. Halk, temel gıda maddelerini temin etmekte zorlanmış, enflasyon ve mal kıtlığı gibi sorunlar daha da derinleşmiştir. TBMM, bu koşullar altında hem savaşın gereksinimlerini karşılamak hem de halkın ekonomik refahını iyileştirmek amacıyla bir dizi ekonomik önlem almıştır. Savaş bölgelerinde yaşayanları desteklemek ve üretimi artırmak amacıyla hızlı bir şekilde temel ihtiyaç temini programı hazırlamıştır. Örneğin bazı bölgelerde savaş nedeniyle tahrip olanlara yardım yapılması kararlaştırılmakla beraber (BCA, KDB, 30-18-1-1/4-39-15, 30 Kasım 1921), işgalden kurtarılan bölgelere yönelik olarak 1,5 milyon liralık bir bütçe tahsis edilmiştir. Kabul edilen kanun çerçevesinde hükümet, üç ana yardım alanında aktif bir politika izlemiştir. Bunlar savaş nedeniyle harabe haline dönüşen bölgelerde yaşayan fakir halka, yemeklik ve tohumluk olarak ücretsiz zahire verilmesi, ihtiyaç sahibi vatandaşlara ulaşım araçları ve hayvan desteği sağlanması, bölgedeki çiftçilere, üç yıl içinde geri ödenmesi gereken veya aynı olarak temin edilecek şekilde tohumluk katkısı sağlanması şeklinde olmuştur (Hâkimiyet-i Millîye, (02.11.1921), s. 2).

Bu yardım paketinin yanı sıra, bölgedeki vergiler affedilmiş, borçlar ertelenmiş ve devlete ait ormanların kullanımı serbest bırakılmıştır. Mecliste kabul edilen ilgili kanunun önemli maddelerine göre; Yunan işgali ve savaş nedeniyle tahrip olmuş veya büyük zarar görmüş yerleşim birimlerinin, köylerin ve çiftliklerin, 1337 mali yılı sonuna kadar müsakkafat (vakıf malları), arazi ve temettü vergileriyle aşar ve ağnam ödemeleri affedilmiş, bu bölgelerdeki çiftçilerin Ziraat Bankası'na olan borçları, iki yıl süreyle faizsiz olarak ertelenmiş, zarar gören bölgelerdeki fakir halka, yemeklik ve tohumluk olarak ücretsiz zahire verilmesi için hükûmete yetki verilerek yardımlar için Maliye Bakanlığı bütçesinden 500 bin lira tahsis edilmiştir. Bunun yanında, tahrip olan yerlerin yeniden inşası için devlet ormanlarından gerekli ağaç ve kerestelerin temini muaf tutulmuş, yardımlar arasında yer alan ulaşım araçları

ve hayvan desteği için Maliye Bakanlığı bütçesinden geri ödemesiz bir şekilde 500 bin lira daha tahsis edilmiştir. Ayrıca yardım alan bölgelerdeki ihtiyaç sahiplerine, üç yıl boyunca eşit taksitlerle aynen veya nakden ödenmek üzere tohumluk verilmesi için yine hükûmete yetki verildiği gibi bu genel kanunun 3, 8 ve 9. maddelerde belirtilen tahsisatların, içinde bulunulan mali yıl sonuna kadar harcanmayan kısımları, bir sonraki mali yıl içerisinde kullanılmak üzere aktarılacağı kararlaştırılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima: 102, Cilt: 14, 1921, s. 2-5; Yıldız, 2023, s. 383-385).

Yapılan düzenlemeler, bölgedeki halkın yeniden ayağa kalkabilmesi ve ekonomik faaliyetlerin hızla yeniden başlaması amacıyla büyük bir öneme sahiptir. Mecliste düzenlenen yasalar haricinde, yeri geldiğinde milletvekilleri kendi özlük haklarından feragat etmeyi bilmiş ve günün koşullarına nazaran oluşan durumlarda kendi maaşlarından yardımda bulunmayı ihmal etmemişlerdir. Büyük Taarruz öncesi yapılan tasarruf tedbirlerinde asker ve memurlardan %20'lik kesintilerin uygulanmasına müsaade edilmiş (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, İçtima: 167, Cilt: II, 28 Şubat 1922 s. 173-194) ve bu kanunun, meclis üyelerini ilgilendirmesinin önüne geçebilecek ek yasa düzenlemelerine izin verilmemiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, C. 3, 1922-1923, TBMM Basımevi, Ankara 1980, s. 76-82). Ek olarak savaş meydanlarında vefat eden şehitlerin aileleri ile alakalı da bir dizi önlemler alınmıştır. Özellikle hükûmet tarafından bu şartlara haiz olan aileler için maaş bağlama durumu dile getirilmiş ve gerekli yönde adımlar atılmıştır. Ayrıca genç nüfusun askerde olması sebebiyle, dul ve yetimlere ait tarım alanlarının boş kalmaması ve bu kişilerin maddi açıdan desteklenmesi amacıyla, köylerdeki ihtiyar heyetlerine belirli sorumluluklar verilmiştir. Bu doğrultuda, heyetler, köy halkını haftada bir gün, imece usulüyle, asker ailelerine ve yetimlere ait tarım arazilerinin ekim, bakım, hasat ve harman gibi önemli tarımsal faaliyetlerde çalıştırmakla yükümlü kılınmıştır. Böylece toprakların verimli bir şekilde kullanılması sağlınırken, aynı zamanda askerlerin ailelerine ve sosyal güvenlikten yoksun dul ve yetimlere yönelik ekonomik bir destek mekanizması oluşturulmuştur (Hâkimiyet-i Millîye, (28.11.1921), s. 2; Hayta ve Belenli, 2016, s. 286). Ayrıca yasal düzenlemeler çerçevesinde, fakir vatandaşların sivil ve askeri hastanelerde tedavi edilmesi için çalışmalar da yapılmıştır (BCA, KDB, 30-18-1-1/2-26-6, 2 Ocak 1921). TBMM, yaptığı bu tür faaliyetlerle, toplumsal ve sosyoekonomik düzeni yeniden kurmaya çalışırken devlet-vatandaş arasındaki bağları kuvvetlendirmeye çalışmıştır.

Ekonomik sorunların yanında, yerel ticaretin canlandırılmasıyla alakalı stratejiler de oluşturulmuştur. İşgal altındaki İstanbul ve diğer büyük şehirlerle bağlantıların kesilmesi, Ankara'nın yerel ticaretinin canlanmasını

zorunlu hale getirmiştir. TBMM, taşrada pazarların yeniden düzenlenmesi ve üretimin artırılması için çeşitli teşvikler sağlamış, aynı zamanda yerel idarelerin bu süreçte etkin rol oynamasını sağlamıştır. Yapılan bu düzenlemeyle, az da olsa üretimin artırılması, ticaretin teşvik edilmesi ve halkın temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için gerekli ortam sağlanmaya çalışılmıştır. Çoğunlukla gıda maddeleri ve diğer temel ihtiyaçların belli oranda sağlanması, özellikle kırsal kesimdeki halkın yaşamını sürdürebilmesi için kritik bir çözüm sunmuştur (BCA, KDB, 30.11.1.49.22.8, 24 Ağustos 1922; Yıldız, 2023, s. 380-383). Bununla birlikte, sosyal yardımlar ve dayanışma da hükûmetin Millî Mücadele dönemindeki ekonomi politikalarında önemli bir yer tutmuştur. TBMM, halkın en zor koşullarda bile direnişi sürdürebilmesi için çeşitli yardım sistemleri kurmuştur. Özellikle kırsal bölgelerdeki halka yardımlar yapılmış ve bu yardımlar, halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılaması için dağıtılmıştır. Ayrıca orduya maddi ve manevi yardımlar toplama yöntemiyle, halkın ulusal mücadelenin bir parçası olarak ekonomik yükümlülüklerini yerine getirmesi sağlanmıştır. Yine vergi düzenlemeleriyle toprağını ekmekte zorluk yaşayanlara kolaylıklar tanınmıştır. Bu süreç, sadece ekonomik destek sağlamakla kalmamış, aynı zamanda halkın morali üzerinde de olumlu bir etki yaratmıştır (BCA, KDB, 30.18.01.01.5.21.3, 20 Temmuz 1922; Hayta ve Belenli, 2016, s. 287).

7. HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ

Millî Mücadele'de halkın sorunlarıyla ilgili sadece hükûmetin uyguladığı tedbirler değil bazı sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin olduğu da bilinmektedir. Nitekim Temelleri 1869'da Sultan Abdülaziz döneminde "Mecruhin ve Marda-i Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adıyla atılan ve 1877'de II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne dönüşen yapının, Millî Mücadele'nin en etkin yardım kuruluşlarından biri olmuştur (Şimşek, 2015, s. 312). Avrupa'da Kızılhaç (Salib-i Ahmer) örgütünden esinlenilerek isimlendirilen Hilal-i Ahmer, kuruluş dönemi ve sonrası aldığı etkin rolün yanında günümüze kadar Türk Kızılay Cemiyeti olarak çalışmalarını sürdürmektedir (Akgün, 2012, s.112; Ada, 2022, s. 29-54).

Osmanlı Hükûmeti'nin İtilaf Devletleri nezdinde hareket etmesi ve yaptırım gücünün zayıflamasıyla Anadolu'da yaşanan sosyal bunalımlar artmış ve halk birçok genel sorunla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 23 Nisan 1920'de açılan TBMM ve Ankara Hükûmeti'nin savaş ekonomisini yönlendirme amaçlı tedbirleri ise ekonomik sıkıntıların daha ileri boyutlara ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Tekalif-i Millîye Emirleri'nin uygulanması, bu doğrultuda yapılan en güçlü uygulamalar arasında olmuştur.

Türk milleti, ordusuna destek vermek amacıyla katlanmak zorunda olduğu iktisadi zorlukları yenebilmek için dayanışma ruhunun arttırılmasına özen göstermeye çalışsa da o dönem vatandaşın bir nebze rahatlaması için faaliyetler ortaya koyan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, yaşanan durumun etkilerini azaltmaya çalışmıştır. Savaşın halk üzerindeki yansımalarını hafifletmek için köprü görevi üstlenen bu cemiyet hem dışardan hem de içerden yapılan yardımların organizesini yapmıştır (Sezer ve Metin, 2013, s. 169).

Savaşın ilk yıllarında, Anadolu'nun işgal altında bulunan birçok bölgesinde, özellikle kırsal kesimde tarımsal üretimin durması ve gıda tedarikinin aksaması, halkın karşılaştığı en büyük zorluklardan birini oluşturmuştur. Tarımda yaşanan üretim düşüşü ve savaş nedeniyle bozulmuş ulaşım ağları, gıda kıtlığına yol açmış, bu da halkın beslenme ihtiyacını ciddi şekilde zorlaştırmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu dönemde temel gıda maddelerinin temini için seferber olmuş; savaşın yıkıcı tablosundan en çok etkilenen köylerde gerek içerden gerekse dışarıdan gelen yardımların dağıtımını organize etmiştir. Köylülerin hayatta kalabilmesi ve üretim yapabilmesi için gerekli temel ihtiyaçları temin etmiş, aynı zamanda halkın moralini yüksek tutarak direnişin sürdürülmesine katkı sağlamıştır (Açıksöz, 7 Temmuz 1921), s. 1). Cemiyetin faaliyetlerinin yalnızca gıda ile sınırlı kalmadığı, aynı zamanda halkın sağlık hizmetlerine ulaşımı konusunda da önemli bir rol üstlenmiştir. Savaşın zorlukları, cephe hattındaki askerler kadar sivilleri de olumsuz etkilemiş, hastalıklar ve yaralanmalar büyük bir sağlık sorununa yol açmıştır.

Bu dönemde, Hilal-i Ahmer, cephe gerisinde sahra hastaneleri kurarak ve sağlık ekipleri görevlendirerek askerler ve siviller için tıbbi hizmetler sunmuştur. Bu planlamalarla birçok bölge, hastalıkların yayılmasını önlemeye yönelik tedbirlerle korunarak, halkın temel sağlık hizmetlerine erişimi sağlanmış ve gerekli ilaç temini gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, hastaların tedavisi için etkin bir yardım kolu oluşturularak, bedensel iyileşmenin yanında psikolojik destekler de sunulmuştur. Bu stratejiler, halkın direncini güçlendirmiş ve toplumsal dayanışmanın pekişmesine katkı sağlamıştır. Böylece, direnişin önemli bir unsuru olan birlik ve beraberlik, daha güçlü bir şekilde sürdürülmüştür. (Yalçın ve Saygın, 2020, s. 23-27).

Anadolu'nun birçok vilayetinde şubeler açan cemiyetin yaptığı yardım faaliyetleri, Türk kamuoyunda ilgiyle takip edilmiş, dönemin gazeteleri bu konuyu sayfalarında günlerce işleyerek haberleştirmiştir (Öğüt, 5 Eylül 1921, s. 1; Hâkimiyet-i Millîye, 1 Temmuz 1921, s. 2; Alemdar, 17 Haziran 1921, s. 3). Halk içinde güçlü bir itibar kazanan Hilal-i Ahmer, Millî Mücadele sürecinde şahsi ve birçok kurumun yaptığı yardımlarla ekonomik

potansiyelini arttırmış, savaşın zor koşullarına rağmen halkın moral ve motivasyonunu artırmak adına kültürel ve toplumsal etkinlikler de düzenlemiştir.

Cemiyetin sunduğu yardımlar, halkın yalnızca fiziksel gereksinimlerini karşılamakla kalmamış, aynı zamanda motivasyonunu da arttırmıştır (Açıksöz, 20 Ağustos, 1921, s. 1). Yardımların dağıtımı esnasında Türk milletinin gösterdiği dayanışma hem toplumsal birlikteliği güçlendirmiş hem de halkın direniş azmini pekiştirmiştir. Ayrıca, siyasi irade ile iş birliği yaparak, yardım faaliyetlerinin organizasyonunu hızlandırmış ve daha geniş bir kapsama alanı oluşturmuştur. Bu bağlamda Kurban Bayramı gibi özel günlerde de görev alan cemiyet deri toplamak, toplanan deri ve kurban ücretlerinin organizesini yapmak gibi değişik faaliyetlerde bulunmuştur. (BCA, DİR, 51/2-1-25, 22 Temmuz 1923). Buna müteakip yapılan yardımlara aracılık ederek ilgili yerlere ulaştırılması ve halkın daha düzenli ve sürdürülebilir bir şekilde taleplerinin karşılanmasında öncü olmuştur (Yıldız, 2023, s. 380-346).

8. SONUÇ

Millî Mücadele dönemi, Türk milletinin ekonomik ve toplumsal açıdan büyük bir yıkım ve dönüşüm yaşadığı, son derece zorlu bir süreç olarak tarihe geçmiştir. Osmanlı Devleti, son dönemde yaşadığı askeri yenilgiler, siyasi çalkantılar ve bunun sonucunda gelişen I. Dünya Savaşı ile etkinliğini kaybetmiştir. Nitekim 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri'yle imzalanan Mondros Mütarekesi, bunun belgesi sayılmıştır. Mütareke maddeleri incelendiğinde, Türk Hükûmeti'nin siyasi, iktisadi ve askeri olarak teslim olduğu belirginleşmiştir. Yaşanan bu umumi ahval, sadece siyasi mekanizmayı değil halkın günlük yaşamını derinden etkilemiş ve toplumda büyük problemlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ülkenin her bölgesinde tarımsal üretimin düşmesi, ticaretin neredeyse tamamen durması, para biriminin hızla değer kaybetmesi gibi ekonomik kriz unsurları, geçim sıkıntılarını artırmış hem köylerde hem de şehirlerde büyük bir huzursuzluk ortaya çıkmıştır.

Millî Mücadele'nin Osmanlı Devleti'nin bıraktığı zor koşullar altında yürütüldüğü açıktır. Nitekim TBMM'nin açılışı öncesi ve sonrasında yaşanan tablo benzerdir. Taşrada yaşananlar vatandaşı darboğaz eden hadiselerin başlamasına sebep olmuştur. Öyle ki köylerde, özellikle kırsal kesimde yaşanan tarımsal üretim sıkıntısı, halkın hem beslenme hem de gelir kapasitesini önemli ölçüde zayıflatmıştır.

İşgallerin etkisiyle toprakların ekimi azalmış, gıda kıtlığı ve enflasyon gibi sorunlar halkı zor durumda bırakmıştır. Bu süreçte köylüler, ellerindeki

az sayıda malı devletin ve ordunun emrine sunmak zorunda kalmış, buna bağlı olarak kırsal kesimdeki ekonomik ve sosyal ilişkilerde bozulmalar yaşanmıştır. Ayrıca savaşın getirdiği zorluklar, köylülerin yaşamlarını sadece maddi değil, psikolojik olarak da zorlaştırmıştır. Şehirlerde de benzer bir ekonomik kriz yaşanmış, köylerde olduğu gibi halkın alım gücü önemli ölçüde düşmüştür. Tüketim mallarının ve temel ihtiyaçların hızla fiyatlanması, şehirdeki dar gelirli kesimlerin geçimini zorlaştırmış, bu da toplumsal eşitsizliğe neden olmuştur.

İşçi sınıfı ve zanaatkarlar, üretim ve ticaretin durma noktasına gelmesiyle, iş bulmakta ve geçimlerini sağlamakta güçlük çekmişlerdir. Ancak bu zorluklar karşısında halk, üretim ve mal temini noktası dahil bütün alanlarda, sosyal dayanışma ve yardımlaşma konusunda büyük bir direnç sergilemiştir. Bu durum, köylülerin hem ekonomik hem de toplumsal açıdan birbirine daha sıkı bağlarla kenetlenmesini sağlamış, savaşın yarattığı yıkıma karşı koyabilmeleri adına toplumsal bir güç birliği yaratmıştır.

Halkın yaşadığı ekonomik zorluklar, yalnızca maddi kayıplarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda devletle ve toplumla olan ilişkilerde de önemli değişimlere yol açmıştır. TBMM'nin özellikle Tekalif-i Milliye Emirleri gibi savaş ekonomisi uygulamalarıyla halktan zorlayıcı tedbirlerle mal ve hizmet talep etmesi, vatandaşın yükünü daha da ağırlaştırmıştır. Ancak Türk Hükûmeti bu vergilere rağmen vatandaşı, vergi muafiyeti ve yardım faaliyetleriyle desteklemeyi de ihmal etmemiştir.

Türk ordusunun en kritik dönemde sergileyeceği harp ve olağanüstü şartlar nedeniyle belli bir oranda fakat geri ödemek koşuluyla aldığı temel ihtiyaç maddelerini kullanan hükûmet, vatandaşı ekonomik zorluklara karşı göreve çağırmıştır. Zaten sıkıntı yaşayan halk, bu taleple birlikte daha fazla yükün altına girmiştir. Ancak yapılan çağrıya kayıtsız kalmayan Türk milleti, bu yükümlülük karşısında geri durmamış ve mücadelenin başarıya ulaşmasında büyük bir rol oynamıştır.

En nihayetinde bu süreç, Türk milletinin karşılaştığı büyük ekonomik ve toplumsal zorlukların bir yandan toplumsal yapıyı dönüştürdüğü, bir yandan da ulusal bilinci güçlendirdiği bir dönem olarak kaydedilmiştir. Halkın yaşadığı sosyoekonomik sıkıntılar, yalnızca geçim sıkıntısını değil, toplumsal eşitsizliğin aşılması gereken noktaları olarak da görülmüştür. Zira Anadolu'da yaşanan ekonomik problemlerden faydalanmaya çalışan bir zümrenin varlığı bu sürecin en önemli sorunlarından biri olmuştur. Ancak mücadeleden vazgeçilmemiş, hükûmetin doğru politikaları ve milletin bağımsızlık inancıyla, var olan sıkıntılar aşmaya çalışılmıştır.

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından yaşanan toplumsal ve ekonomik kalkınmanın temelleri ise Millî Mücadele'nin yarattığı bu dayanışma ruhu ve ulusal aidiyet duygusu üzerine inşa edilmiştir.

9. SUMMARY

Following World War I, the Ottoman Empire suffered a major financial collapse and the devastation brought about by the war caused the state and the people to face great economic difficulties. In particular, the burden of foreign debt brought about by the war, high inflation, foreign exchange crisis and the halt in domestic trade put the economy in a difficult situation. The scarcity of foodstuffs and basic necessities rapidly reduced the purchasing power of the population and lowered their standard of living. Declining production, difficult imports and declining agricultural yields have threatened the livelihoods of the rural population in particular. Peasants who lost their land in rural areas became unable to make a living and massive migration began.

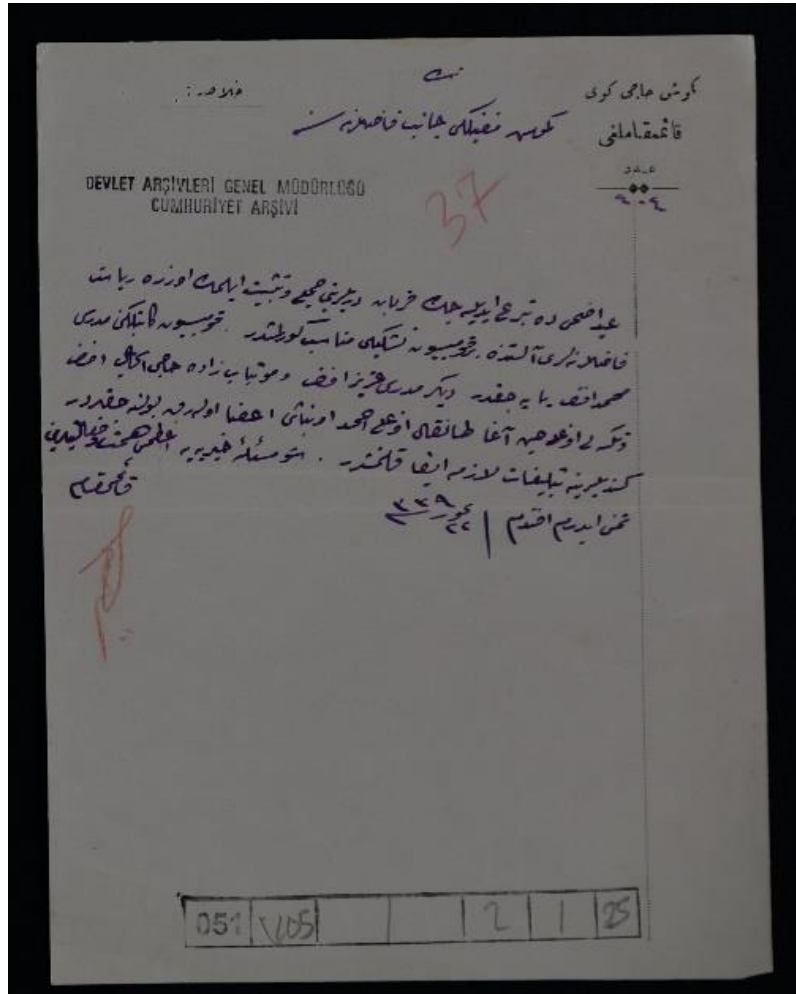
In the cities, the economic difficulties brought about by the war were even more pronounced and unemployment rates rose rapidly. Social unrest and social tensions increased as the majority of the population had difficulty in accessing basic needs. The economic depression further deepened class inequalities in society. While the rich and landowners were relatively less affected by the economic crisis, workers and peasants faced great hardship. Peasants, in particular, lost their land and many were forced to migrate to the cities. This process deepened the gaps between classes and triggered labor movements and social unrest. One of the most important goals of the National Struggle was economic independence and development. It was emphasized that local resources should be mobilized in order to repair the damage caused by the war and strengthen the national production infrastructure. Although efforts were made for economic independence, the devastation caused by the war and the current economic bottleneck made it very difficult to realize these goals. Nevertheless, the National Struggle reinforced the people's understanding of solidarity and cooperation and created an important basis for the society to cope with these difficulties in an organized manner. Local aid and solidarity organizations assumed an important function to meet social needs.

In conclusion, this article examines the economic difficulties during the National Struggle, the changes in the social structure of Turkish society, the situation brought about by class inequalities, as well as the state of social solidarity. The issues that led the society to develop a more organized and

solidarity-based approach in the aftermath of the economic depression and the fact that the economic dimension of the struggle for independence constituted an important focal point are detailed. The economic indicators in the market during the National Struggle and the problems caused by these indicators are presented.

10. EKLER

Ek 1: Kurulacak bir komisyonla kurban derileri ve bağışlarının Tayyare Cemiyeti ve Hilal-i Ahmer'e gönderilmesi ile ilgili belge (BCA, DİR, 51/2-1-25, 22 Temmuz 1923).

Ek 2: Ekonomik durumu iyi olmayan mağdurların sivil ve askeri hastanelerde tedavi görebilmesi hakkında (BCA, KDB, 30-18-1-1/2-26-6, 2 Ocak 1921).

NİZAMNÂME		Mühürleşti (Kısmi) 489 II 168	
Madde 1- Müddet-i medide yatak işgal etmeyen ahali-i fukara hastaları kadrosunun, boy yatak oldukça yûde beşi kadar askeri hastahâneleri tarafından bilâ-bedel kabul ve tedâvi olunur. Madde 2- Askerî hastahânesi mevcud olmayan mahallerde asker hastaları Hükûmet-i Âlîye mülkiye hastahânelerinde bilâ-bedel ve vilâyet Mubâsebe-i Hususiyelerine ve Belediyelere Âlîye Memleket hastahânelerinde beher nefer için yevmiye otuz güruş ile tedâvi olunur. Madde 3- Gerek mülkiye ve gerek askeri hastahâneleri, fukarâ-yı şâhîye mahsûs birer poliklinik kûşâd ve mürâcât edecek hastaları bilâ-bedel ayakta tedâvi ederler. Madde 4- Büyük merkezlerde ve hastahâneleri olmayan şehirlerde Sıhhiye Müdüriyetleri tarafından ayrıca bir poliklinik kûşâd edilir. Sivil, askeri bilcümle etibbâ, vâsife-i emâsiyelerine hâlel gelmemek şartıyla bu polikliniklere münâvebeten devam ederler. Bu polikliniklere en mübren edviye, MÜessesât-ı Sıhhiyyeye Muâvenet fâsilından itâ olunur. Madde 5- Bu nizamnâmenin icrasına Mûdâfâi Milliye ve Sıhhiye Vekâletleri me'mûrdur.			
2/1/1337			
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M.Kemâl			
Şer'iyye Vekili Fehmi	Mûdafâ-i Milliyye Vekili Fevzi	Adliye Vekili Celâleddin Arif	
Dahiliye Vekili namına Dr.Adnan	Hariciye Vekili Ahmet Muhtar	Malîye Vekili Ferit	Maarif Vekili Hamdullah Suphi
Neftia Vekili Ömer Lütfi	İktisat Vekâleti Vekili Mahmut Celâl	Sıhhiye Vekili Dr.Adnan	
Erkânı Harbiye-i Umumiyye Reisi vekili Fevzi			

Ek 3: Millî Mücadele döneminde Ankara'da temel gıda ürünlerinin fiyatlarını gösteren haber içeriğinin bir bölümü. (Ankara'da Pahalılık, Hâkimiyet-i Millîye, 25.04.1921).

انقره دہبہ الیق		
مر کوف انقرہ بیاسہ سندہ آلبش و برہہ		
جیقانلر خواجہ ضرورہ فیاتلر بیکہ مر کون		
براز دہا آرند یغنی کورہ ذک حیرت ایا بیورلر		
دون برغیر بمزی بیاسہ بی بو قلامہ ماور		
ایتدک . غغیر بمزک خواجہ ضرورہ بیک		
فیاتلری حقندہ ویردینک معلومان شودر :		
فیاسی	فروشی	
قورونانی	۱۰۰	۵
زیتون یانی	۱۲۰	۵
آبوالقصابوز	۱۱۰	۵
بیکلک ترہ یانی	۲۰۰	۵
کوب شکری	۱۱۰	۵

10. KAYNAKLAR

Sürelî yayınlar

Açıksöz, Alemdar

Hakimiyet-i Millîye, Öğüt

Araştırma-İnceleme Eserler

- Ada, H. (2022). *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Afyoncu, F. (2009). *Osmanlı arşiv belgelerine göre işgal döneminde İstanbul (16 Mart 1920-31 Aralık 1922)*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Akgün, S. K. (2012). Cumhuriyet duyurulurken geride bırakılamayan bir kurum: Hilal-i Ahmer Cemiyeti. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 39, 111-136.
- Arsoy, B. (2019). *"Anadolu'da Yeni Gün" gazetesinde Millî Mücadele dönemi ekonomisi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Avcı, C. (1995). Tekâlif-i harbiye ile tekâlif-i millîye vergilerinin karşılaştırmalı tanıtımı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11(31), 223-238.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2013). Kriz dönemlerinde sosyal bütünleşme: millî mücadele örneği. *Tarihin Peşinde*, (10), 155-170.
- Aydın, M. (2010). Mütareke döneminde İstanbul'da hayat pahalılığı sorunu (1918-1922). *History Studies*, 2(2), 442-451.
- Barkan, Ö. L. (1980). *Türkiye'de toprak meselesi (Toplu Eserler I)*. İstanbul: Gözlem Yayınevi.
- BCA, KDB, 30-18-1-1/4-39-15, 30 Kasım 1921.
- BCA, KDB, 30.11.1.49.22.8, 24 Ağustos 1922.
- BCA, KDB, 30.18.01.01.5.21.3, 20 Temmuz 1922.
- BCA, KDB, 30-18-1-1/2-26-6, 2 Ocak 1921.
- BCA, DİR, 51/2-1-25, 22 Temmuz 1923.
- Çavdar, T. (2001). *Millî mücadele başlarken sayılarla durum ve genel görünüm*, (Cilt 1). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.
- Doğramacıoğlu, H. (2018). Millî mücadele yıllarında Anadolu'da iktisadî hayat. İçinde S. Nurdan ve M. Özler (Ed.), *Türk tarih kongresi* (ss. 403-411). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve mütareke yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eldem, V. (1973). Mütareke ve millî mücadele yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ekonomisi. İçinde *İşgal yıllarında İstanbul Türk İktisat tarihi Semineri* (ss. 3-20). Ankara: Hacettepe Üniversitesi-Boğaziçi Üniversitesi.
- Ezer, F. (2017). Mütareke dönemi Türkiye'nin ulaşım durumu. *Belgi Dergisi*, (13), 430-441.
- Hayta, N. ve Belenli, T. (2016). Millî mücadele döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti tarafından uygulanan sosyal politikalar. *Belleten*, 80(287), 279-306.

- İnce, E. (2023). Türk millî mücadele döneminde köylü ve Anadolu köylüsünün genel durumu. *BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2023(2), 101-118.
- Karataşer, B. (2013). Birinci dünya savaşı ve mütareke döneminde İstanbul'un iâşesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 97-114.
- Kayıran, M. (1989). Tekalif-i Millîye Emirleri ve uygulanışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(15), 639-664.
- Kutay, C. (1972). *Büyük Zaferin Yapısında Tekâlif-İ Millîye*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Müderrişoğlu, A. (1974). *Kurtuluş Savaşı'nın malî kaynakları*, Ankara: Maliye Bakanlığı Ellinci Yıl Yayınları.
- Öksüz, M. (2016). Amerikan belgelerine göre Mondros Mütarekesi'nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na kadar Türkiye'de para politikası. *Atatürk Yolu Dergisi*, 15(58), 195-244.
- Özgiray, A. (1989). Yunan amaçları ve İtilaf Devletleri'yle birlikte Türkiye üzerine çevirdikleri entrikalar 1914 1919. *Atatürk Yolu Dergisi*, 1(04), 549-561.
- Özdemir, H. (2000). Atatürk'ün kriz yönetimi/Tekalif-i Millîye. *Türk İdare Dergisi*, (429), 171-210.
- Sakallı, B. (1997). *Millî Mücadele'nin sosyal tarihi: Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sezer, C. ve Metin, Ö. (2013). Balkan savaşlarından Millî Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yardım faaliyetleri (1912-1922). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 167-182.
- Sürmeli, S. (1998). *Millî Mücadele'de tekâlif-i millîye emirleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şahin, N. ve Yılmaz, A. (2015). Kurtuluş savaşı öncesi ekonomik, sosyal ve askeri durum. İçinde N. Şahin (Ed.), *Millî Mücadele stratejisinin mali iktisat boyutu ve sosyo-ekonomik dinamikleri* (ss. 25-27). İzmir: Vergi Müfettişleri Derneği Yayını.
- Şimşek, D. (2015). II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu ve teşkilatlanması. *Turkish Studies*, 10(5), 307-318.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima: 102, Cilt: 14, 1921.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, İçtima: 167, Cilt: II, 28 Şubat 1922.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt: 3, 1922-1923, TBMM Basımevi, Ankara 1980.
- Tural, M. A. (1995). Tekâlif-i Millîye (Halka borcu kalmayan devlet). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11(32), 535-559.
- Yalazan, T. (1994). *Türkiye'de Yunan vahşet ve soy kırımı girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)* (Cilt II), Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları.
- Yalçın, A. ve Saygın, M. (2020). Millî mücadelede sıtmaya karşı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin rolü. *Medical Journal of Süleyman Demirel University*, 27(Özel Sayı 1), 23-27.

- Yaman, A. E. (1993). Kurtuluş savaşı ekonomisi ve maliyesi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 3(12). 417-429.
- Yıldız, M. (2023). *Direnışten dirilişe Sakarya (Kamuoyu Algısı Basın ve Belgeler Işığında)*. Erzurum: Fenomen.
- Yıldız, M. (2024). Kütahya-Eskişehir muharebelerinde Türk ordusunun stratejik geri çekilme harekâtı ve sonuçları. *Turkish Studies*, 19(4). 2007-2033.
- Yıldız, M. (2024). Mustafa Kemal Paşa'nın milli mücadele stratejisi üzerine genel bir değerlendirme. *Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 16(64). 206-221.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.